

**Universitatea „BABEȘ - BOLYAI” Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Școala Doctorală „Istorie, Civilizație, Cultură”**

**INDUSTRIILE LITICE CIOPLITE
APARTINÂND ENEOLITICULUI DIN
BAZINUL MUREȘULUI MIJLOCIU ȘI
INFERIOR**

TEZĂ DE DOCTORAT (REZUMAT)

Conducător:

Prof. Univ. Dr. Florin Drașovean

Doctorand

Mihaela – Maria Ion (căs. Barbu)

**Cluj-Napoca
2022**

CUPRINS

INTRODUCERE

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

II. CADRUL GEOGRAFIC

II. 1. Arealul geografic

II. 2. Hidrografia

II. 3. Clima

II. 4. Resurse

II. 5. Fauna și flora

III. CULTURI ENEOLITICE DIN BAZINUL MUREȘULUI MIJLOCIU ȘI INFERIOR

III. 1. GRUPUL CULTURAL FOENI

III. 1. 1. Scurt istoric

III. 1. 2a. Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Mintia – *Gerhat*

III. 1. 2a. 1a. Contextul arheologic

Săpăturile arheologice din 1988, din SIII și SIV – Faza IIb

III. 1. 2a. 2a. Analiza tehnologică și a materiei prime

Săpăturile arheologice din 1987, din SI și SII – Faza III

III. 1. 2a. 1b. Contextul arheologic

III. 1. 2a. 2b. Analiza tehnologică și a materiei prime

III. 1. 2b. Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*

III. 1. 2b. 1. Contextul arheologic

III. 1. 2b. 2. Materia primă

III. 1. 2b. 3. Tehnologia

III. 1. 2b. 4. Tipologia

III. 1. 2b. 5. Discuții

III. 2. CULTURA PETREȘTI

III. 2. 1. Scurt istoric

III. 2. 2a. Materiale litice cioplite de apartenență Foeni-Petrești din situl de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*

III. 2. 2a. 1. Contextul arheologic

III. 2. 2a. 2. Materia primă

III. 2. 2a. 3. Tehnologia

III. 2. 2a. 4. Tipologia

III. 2. 2b. Industria litică cioplită aparținând comunităților Petrești din situl de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*

III. 2. 2b. 1. Contextul arheologic

III. 2. 2b. 2. Materia primă

III. 2. 2b. 3. Tehnologia

III. 2. 2b. 4. Tipologia

III. 3. CULTURA TISZAPOLGÁR

III. 3. 1. Scurt istoric

III. 3. 2a. Ansamblul litic cioplit aparținând comunității Tiszapolgár din situl de la *Jipiș*

III. 3. 2a. 1. Contextul arheologic

III. 3. 2a. 2. Materia primă

III. 3. 2a. 3. Tehnologia

III. 3. 2a. 4. Tipologia

III. 3. 2a. 5. Discuții

III. 3. 2b. Industria litică cioplită aparținând comunității Tiszapolgár din situl de la *Șoimuș - Lângă Sat*

III. 3. 2b. 1. Contextul arheologic

III. 3. 2b. 2. Materia primă

III. 3. 2b. 3. Tehnologia

III. 3. 2b. 4. Tipologia

III. 3. 2b. 5. Studiu de caz – Secera din piatră cioplită descoperită în cadrul așezării Tiszapolgár de la Șoimuș - *Lângă Sat*

III. 3. 2c. Ansamblul litic cioplit aparținând culturilor Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr din necropola de la Pecica – *Est*

III. 3. 2c. 1. Contextul arheologic

III. 3. 2c. 2. Materia primă

III. 3. 2c. 3. Tehnologia

III. 3. 2c. 4. Tipologia

III. 3. 2c. 5. Discuții

III. 4. GRUPUL CULTURAL DECEA MUREȘULUI

III. 4. 1. Scurt istoric

III. 4. 2a. Ansamblul litic cioplit aparținând grupului cultural Decea Mureșului din necropola de la Decea

III. 4. 2a. 1. Contextul arheologic

III. 4. 2a. 2. Materia primă

III. 4. 2a. 3. Tehnologia

III. 4. 2a. 4. Tipologia

III. 4. 2a. 5. Discuții

III. 4. 2b. Ansamblul litic cioplit aparținând comunității Decea Mureșului din situl de la Șeușa – *Gorgan*

III. 4. 2b. 1. Contextul arheologic

III. 4. 2b. 2. Materia primă

III. 4. 2b. 3. Tehnologia

III. 4. 2b. 4. Tipologia

III. 5. ORIZONTUL CERAMICII CU TOARTE PASTILATE

III. 5. 1. Scurt istoric

III. 5. 2. Ansamblul litic cioplit aparținând Orizontului ceramicii cu toarte pastilate de la Pecica - *Șanțul Mare*

III. 5. 2. 1. Contextul arheologic

III. 5. 2. 2. Materia primă

III. 5. 2. 3. Tehnologia

III. 5. 2. 4. Tipologia

III. 5. 2. 5. Discuții

III. 6. CULTURA COȚOFENI

III. 6. 1. Scurt istoric

III. 6. 2a. Industria litică cioplită aparținând comunităților Coțofeni din situl de la Șeușa – *Gorgan*

III. 6. 2a. 1. Contextul arheologic

Locuirea stabilă

III. 6. 2a. 2¹. Materia primă

III. 6. 2a. 3¹. Tehnologia

III. 6. 2a. 4¹. Tipologia

Locuirea sezonieră

III. 6. 2a. 2². Materia primă

III. 6. 2a. 3². Tehnologia

III. 6. 2a. 4². Tipologia

III. 6. 2a. 5. Studiu de caz. Atelier de confecționat unelte, identificat în cadrul locuirii stabile aparținând comunităților Coțofeni din situl de la Șeușa – *Gorgan*

III. 6. 2b. Industria litică cioplită aparținând comunităților Coțofeni din situl de la Șoimuș - *Lângă Sat*

III. 6. 2b. 1. Contextul arheologic

III. 6. 2b. 2. Materia primă

III. 6. 2b. 3. Tehnologia

III. 6. 2b. 4. Tipologia

III. 6. 2b. 5. Discuții

IV. MATERII PRIME LITICE. ZONE DE PROCURARE

V. CONCLUZII

Anexa 1

Anexa 2

Abrevieri

Bibliografie

Lista ilustrației

ILUSTRĂȚIE

CUVINTE CHEIE

Eneolitic, Bazinul Mureșului Mijlociu și Inferior, industrii litice cioplite, analiză tehnologică, analiză funcțională, cercetări arheologice, Grupul cultural Foeni, Cultura Petrești, Cultura Tiszapolgár, Grupul cultural Decea Mureșului, Orizontul ceramicii cu toarte pastilate, analize de corespondență, Winbasp.

INTRODUCERE

Scopul acestei lucrări îl reprezintă valorificarea pieselor mărunte din piatră cioplită, care se regăsesc din abundență în complexe aferente așezărilor umane eneolitice. Arealul geografic studiat este cel al Bazinului Mureșului Mijlociu și Inferior, limitele acestuia fiind la est confluența cu râul Arieș, iar la vest, vărsarea râului Mureș în Tisa.

Piese litice cioplite, în număr de 1965 de exemplare, descoperite în 8 situri arheologice, au fost analizate din punct de vedere tehnologic, tipologic și funcțional. Aceste analize au permis creionarea unor informații cu privire la modul de abordare a materiilor prime litice, de la colectarea rocilor, decorticarea lor, transportarea în așezări și cioplirea *in situ*, până la amenajarea suporturilor pentru a servi unor scopuri precise.

Două studii de caz au completat imaginea acestor abordări pragmatice, mai degrabă. Primul studiu de caz ridică problema descoperirii a numeroase inserții de seceră cu lustrul vegetal (SiO_2) depus oblic bifacial pe una sau ambele margini ale pieselor, în detrimentul celor cu macrolustrul depus drept bifacial, pe parcursul eneoliticului timpuriu și mijlociu transilvănean, cu referire specială la cultura Tiszapolgár; iar al doilea studiu de caz apelează la analizarea tipurilor de artefacte arheologice, pentru a desemna funcționalitatea unui anumit complex, aparținând culturii Coțofeni.

De asemenea, lucrarea noastră se referă în detaliu la tipurile de materii prime litice, utilizate de comunitățile umane eneolitice, pentru fabricarea uneltelor și a armelor, dar și la stabilirea surselor de proveniență a acestor roci. Am folosit în acest demers și analizele de corespondență realizate cu ajutorul programului Winbasp.

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

În capitolul destinat istoricului cercetărilor am indicat principalele contribuții aduse subiectului. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au remarcat nume ca M. J.

Ackner, Z. Torma sau Teglás G. Pentru începutul secolului al XX-lea, o figură importantă este cea a lui M. Roska¹, arheologul care a cercetat atât materiale litice cioplite aparținând epocii paleolitice, cât și perioadelor post-paleolitice.

Pentru a doua jumătate a secolului al XX-lea, se remarcă H. Dumitrescu², care folosește pentru prima dată terminologia franceză în descrierea pieselor litice cioplite.

De referință, pentru toate generațiile care s-au ocupat și se vor ocupa de studiul acestor tipuri de artefacte, a fost și va rămâne lucrarea lui Al. Păunescu din 1970, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*³.

Pentru Transilvania, studii mai recente au realizat O. Crandell⁴ și I. C. Bălțean⁵, care s-au ocupat de depistarea surselor de proveniență ale anumitor roci folosite de comunitățile umane eneolitice.

Și noi am încercat în ultimii ani să expunem analize tehnolo-tipologice și de funcționalitate a materialelor litice cioplite eneolitice, care provin din mai multe situri preistorice din zona Bazinului Mureșului Mijlociu: Șoimuș – *Lângă Sat*⁶, Șeușa – *Gorgan*⁷, Alba Iulia – *Lumea Nouă*⁸. De asemenea, ne-am îndreptat atenția și către arheologia experimentală, care poate dezvălui acțiuni asupra pietrei care, până acum, erau, cel mult, la nivel de bănuială⁹.

Analizele XRF, realizate în ultimii ani¹⁰, asupra artefactelor din obsidian prelevate din mai multe situri din Banat și Transilvania, vin să completeze, modificând, teoriile despre procurarea acestei materii prime de-a lungul perioadelor neolitică și eneolitică.

Astfel, la începutul neoliticului din Banat¹¹ și Transilvania¹² se exploata doar sursa de obsidian de la Mad-Kakashegy, din Munții Tokay, sfârșitul acestei perioade (Starčevo-Criș IVA) în Transilvania reprezentând debutul utilizării surselor de obsidian din zona de est a Slovaciei, sursele de la Vinicky-Čejkov folosindu-se pe parcursul neoliticului mijlociu din Banat și Transilvania. Aceeași sursă de exploatare se observă și în neoliticul târziu și în

---

¹ Roska 1925; Roska 1928; Roska 1941.

² Dumitrescu 1954, Capitolul IV.

³ Păunescu 1970.

⁴ Crandell 2005, p. 137-163; Crandell 2012, p. 69-78; 2013, p. 125-142; Crandell, Popa 2015, p. 45-63.

⁵ Bălțean *et al.* 2008, p. 11-29.

⁶ Barbu 2013, p. 75-98; Barbu, Marc 2013, p. 41-57; Barbu 2016, p. 93-102.

⁷ Barbu, Ciută 2017a, p. 155-189; Barbu, Ciută 2017b, p. 221-232.

⁸ Barbu, Gligor 2018, p. 23-56; Barbu, Gligor 2019, p. 45-66; Barbu, Gligor 2021, în curs de apariție.

⁹ Barbu, Barbu 2014, p. 497-511; Barbu, Barbu 2016, p. 537-550, Barbu, Barbu, Bărbat 2022, în curs de apariție.

¹⁰ Glascock *et al.* 2016, p. 75-87; Glascock *et al.* 2017, p. 175-187.

¹¹ Glascock *et al.* 2016, p. 79.

¹² Glascock *et al.* 2017, p. 180.

eneoliticul timpuriu¹³ și mijlociu¹⁴ din Transilvania. De asemenea, zona Vinicky-Čejkov continuă să fie sursă de procurare a obsidianului și în neoliticul târziu din Banat, împreună cu sursa de la Tolcsva, aceasta din urmă exploatându-se și în eneoliticul timpuriu din această regiune¹⁵.

Pentru Moldova, de cercetarea industriilor litice cioplite eneolitice s-au ocupat Ș. Cuceș, în colaborare cu A. Muraru¹⁶, D. Boghian¹⁷, S. Țurcanu¹⁸ și D. M. Vornicu¹⁹.

Pentru partea sudică a țării noastre și nu numai²⁰, studiile asupra materialului litic cioplit neo-eneolitic aparțin, în cea mai mare parte, L. Niță²¹.

Pe plan european se cercetează intens industriile litice cioplite aparținând epocilor preistorice, organizându-se simpozioane speciale²² dedicate acestor artefacte. Astfel, frații J. și S. Kozłowski²³ se ocupă de „Epoca de piatră pe teritoriile poloneze”²⁴; P. Biagi se ocupă intens de sursele de materii prime litice din Banat și Transilvania, cercetând, alături de B. Voytek, Peștera Ungurească (Caprelor) de la Cheile Turzii²⁵; E. Starnini studiază materialele litice cioplite și șlefuite neolitice²⁶; M. Gurova cercetează așa-numitul „silex balcanic” și depistează sursele de proveniență²⁷, dar studiază și alte materii prime, cum ar fi *chert*-urile²⁸, se ocupă de inserțiile de seceră neolitice²⁹.

II. CADRUL GEOGRAFIC

Siturile arheologice, amplasate de-a lungul râului Mureș, de-o parte și de alta a acestui important curs de apă, sunt, de la est la vest, următoarele: necropola de la Decea, siturile de la Alba Iulia – *Lumea Nouă* și Șeușa – *Gorgan* (jud. Alba), Jipiș, Șoimuș - *Lângă Sat* și Mintia –

---

¹³ Glascock *et al.* 2016, p. 80, Boroneanț, Bonsall, Sava 2020, în curs de apariție.

¹⁴ Glascock *et al.* 2017, p. 178-179.

¹⁵ Glascock *et al.* 2016, p. 80.

¹⁶ Țurcanu 2009, p. 27.

¹⁷ Țurcanu 2009, p. 28.

¹⁸ Țurcanu 2009.

¹⁹ Vornicu 2014, p. 38-46; Vornicu 2015, p. 201; Vornicu 2017, p. 191.

²⁰ Niță *et al.* 2015, p. 97-117.

²¹ Niță, Ilie 2013, p. 119-130; Niță, Ștefan 2011, p. 195-207.

²² Kozłowski 1971; Kozłowski, Kozłowski 1987.

²³ Ginter, Kozłowski 1990.

²⁴ Kozłowski, Kozłowski 1977.

²⁵ Biagi, Voytek 2006, p. 177-202.

²⁶ Starnini 1994, p. 101-110; Stranini 1996, p. 93-104.

²⁷ Gurova 2012b, p. 15-48.

²⁸ Andreeva *et al.* 2014, p. 25-45.

²⁹ Gurova 2005, p. 1-14; Gurova 2016, p. 159-165.

Gerhat (jud. Hunedoara), necropola de la Pecica – *Est* și situl de la Pecica - *Șanțul Mare* (jud. Arad).

Arealul geografic în discuție este parte componentă a unor unități de relief precum Depresiunea Transilvaniei, ce conține Podișul Târnavelor³⁰ (cu Podișul Secașelor³¹) și o parte din sudul Câmpiei Transilvane³², Munții Apuseni³³, cu părțile răsăritene (Munții Trascău), sudice (Munții Metaliferi) și vestice (Munții Zarandului), Munții Poiana Ruscă³⁴, celelalte unități fiind Dealurile Lipovei³⁵ și Câmpia de Vest³⁶ (cu subunitățile: Câmpia Aradului, Câmpia Vingăi, Câmpia Arancăi).

Din punct de vedere climatic, perioada studiată (epoca eneolitică), aproximativ între 4708-4206 BC³⁷ (începuturile Grupului cultural Foeni) și 2780-2580 BC³⁸ (sfârșitul duratei de existență a comunităților Coțofeni), se încadrează în Holocen. Conform schemei propuse de Blytt-Sernander, ce reprezintă una dintre periodizările acestei etape climatice, eneoliticul poate fi inclus într-una din fazele acestui proces: Atlantic (5500-2250 BC)³⁹.

În România, în jur de 5000 BP, alcătuirea vegetației era deja asemănătoare celei actuale⁴⁰.

Amplasarea așezărilor umane eneolitice de-a lungul râului Mureș nu este întâmplătoare, terasele acestuia, dar și piemonturile mai înalte, au întrunit condițiile prielnice pentru a fi locuite: soluri, păduri, zone cu zăcăminte de roci care puteau fi cioplite.

Resursele naturale de suprafață au constituit desigur unul din motivele principale pentru care comunitățile umane din diversele epoci istorice și-au durat așezări în această zonă. Solurile fertile de pe terasele Mureșului s-au pretat la cultivarea plantelor, cu precădere a cerealelor⁴¹.

Mărturie în acest sens stau săpăligi de corn de cerb sau seceri din os de bovideu, precum și numeroasele râșnițe, frecătoare și zdrobitoare descoperite în așezările eneolitice, utilizate pentru zdrobirea grăunțelor. Se adaugă vasele de provizii și paietele tocate din compoziția pastei ceramice. Pajiștile din lunca Mureșului au oferit masa vegetală necesară

---

³⁰ Mac, Josan 1987, p. 566-578.

³¹ Stroia, Raboca 1987, p. 590-594.

³² Mac *et al.* 1987, p. 541-547.

³³ Savu 1987, p. 430-492.

³⁴ Grigore, Ianoș 1987, p. 421-426.

³⁵ Tufescu 1974, p. 149.

³⁶ Posea 1997.

³⁷ Drașovean 2013a, p. 17.

³⁸ Ciugudean 2000, p. 59.

³⁹ Cârciumar 1996, p. 18.

⁴⁰ Ciută 2009, p. 94.

⁴¹ Ciută 2009, p. 95.

pentru practicarea cu bune rezultate a celei de-a doua ocupații de bază – creșterea animalelor⁴².

Luturile și argilele din văile apelor curgătoare, precum și de pe terasele Mureșului, erau necesare atât pentru confecționarea ceramicii, obținerea coloranților naturali folosiți la ornamentarea prin pictare a vaselor ceramice, dar și a platformelor și pereților locuințelor de suprafață, a vetrelor și cuptoarelor⁴³.

III. CULTURI ENEOLITICE DIN BAZINUL MUREȘULUI MIJLOCIU ȘI INFERIOR

III. 1. GRUPUL CULTURAL FOENI – 4750 – 4400 BC⁴⁴

Grupul cultural Foeni, cu comunități de origine sudică⁴⁵, ale cărui începuturi sunt puse în legătură cu unele populații neolitice din Macedonia⁴⁶, pătrunde prin Banat, unde a fost semnalat în prima sa fază, în situl eponim⁴⁷, spre Transilvania, utilizând culoarul văii Mureșului⁴⁸.

Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Mintia – *Gerhat*

În ceea ce privește rocile folosite pentru confecționarea uneltelor necesare desfășurării activităților cotidiene, la Mintia – *Gerhat* s-a folosit cu predilecție silexul de tip *bănățean*, alături de rocile locale. Zona aprovizionării cu silex de tip *bănățean* rămâne deocamdată necunoscută, ținând cont de identificarea unei varietăți a acestei roci specifice spațiului transilvănean, diferită de varietatea bănățeană.

În timpul fazei IIb de evoluție internă a grupului cultural Foeni, rocile de silex de tip *bănățean* s-au decorticat probabil la locul de aprovizionare și s-au preparat pentru a fi aduse în așezare, mai degrabă, suporturi semi-finite și finite; iar în cadrul fazei III, rocile au fost cioplite primar tot la locul de aprovizionare, dar au fost transportate în așezare și nuclee neepuizate, pentru a fi debitate ulterior (așa cum reiese din analiza tehnologică asupra materialelor respective).

---

⁴² Gligor 2000, p. 7.

⁴³ Gligor 2000, p. 7.

⁴⁴ Gligor 2014, p. 96.

⁴⁵ Drașovean 1993, p. 22. (Menționăm că autorul, în acel stadiu al cercetărilor, utiliza termenul de Petrești A)

⁴⁶ Drașovean 2005, p. 11-26.

⁴⁷ Drașovean 1993, p. 3-9.

⁴⁸ Gligor 2009a, p. 52-57.

În ceea ce privește tipurile de unelte, se observă o folosire intensă a cuțitașelor în faza III, acestea ocupând un procent de 47% din totalul utilajelor, pe când, în faza I Ib, acest procent este ocupat de *grattoir*-e.

Grija și atenția acordate fabricării uneltelor sunt mai vizibile în timpul fazei I Ib, iar în timpul fazei III observăm faptul că rocile nelocale de foarte bună calitate sunt atât de apreciate, încât un simplu nucleu epuizat din silex cenușiu, de exemplu, este transformat într-un *grattoir*, nedorindu-se debarasarea de o materie primă superioară calitativ.

Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia – Lumea Nouă

Cu privire la locuirea Foeni de la *Lumea Nouă*, studiile indică zona Munților Trascău ca zonă de procurare a calcarului bioclastic silicifiat, rocă predominantă în industria litică cioplită. Galeții se decorticau la locul de aprovizionare cu roci, cel mai probabil, fiind apoi transportate în așezare doar nucleele.

Un aspect important în ceea ce privește materiile prime îl reprezintă reducerea drastică a silexului de tip *bănățean* în zona locuită în timpul fazei III, în raport cu cea locuită în timpul fazei I Ib.

Alături de silexul balcanic, rocile de calitate superioară ca obsidianul, opalul sau menilitul sunt folosite pentru confecționarea utilajelor care se reactivau/reutilizau în caz de accidente, debarasarea de materii prime valoroase nefiind o opțiune.

Din punct de vedere tehnologic, caracterul debitajului este preponderent laminar.

Analiza tipologică a evidențiat trei grupe mari de unelte: cuțitașe, *grattoir*-e și elemente componente pentru seceră, dar și tipuri de unelte reduse numeric, dar de o importanță majoră, în ceea ce privește tehnica realizării lor, perpetuată de-a lungul mai multor zeci de mii de ani – *burin*-e și *racloir*-e. Se pare că faza III din evoluția acestei comunități Foeni este caracterizată de faptul că nu mai sunt necesare *grattoir*-ele. În schimb, inserțiile de seceră și uneltele de tip cuțitaș sunt în continuare folosite.

III. 2. CULTURA PETREȘTI – 4500-4250 BC⁴⁹

Analiza genezei culturii Petrești, în raport cu descoperirile din zona bănățeană, îi aparține lui Fl. Drașovean, care, într-o serie de studii, susține că în Transilvania, la nașterea culturii Petrești contribuie grupul cultural Foeni⁵⁰, care, migrând dinspre Banat, la sfârșitul fazei Vinča C₁⁵¹, dislocă populațiile Turdaș din Valea Mureșului și le disipează spre centrul

---

⁴⁹ Gligor 2014, p. 92.

⁵⁰ Drașovean 1993, p. 20–22; Drașovean 2003, pp. 39–46; Drașovean 2004, pp. 27–36; Drașovean 2005, p. 13.

⁵¹ Drașovean 2003, p. 40, 45-46.

Transilvaniei, unde ia naștere Grupul cultural Iclod⁵². Această teorie, a infiltrării purtătorilor culturii Petrești în Transilvania dinspre Banat, este agreată de către tot mai mulți cercetători⁵³.

Materiale litice cioplite de apartenență Foeni-Petrești din situl de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*

Numărul restrâns, de materiale litice cioplite aparținând comunităților aflate în faza de transformare în sens petreștean de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*, relevă o fază „fină” de trecere, descoperirile de acest gen fiind puse în evidență de două suprafețe.

Industria litică cioplită aparținând comunităților Petrești din situl de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*

Industria litică cioplită aparținând comunităților Petrești de la Alba Iulia – *Lumea Nouă*, în ansamblul său, este alcătuită, din roci care provin din surse locale, accesibile. Cele nelocale sunt reduse cantitativ și exploatate la maxim (amintim aici cele 3 nuclee de silex de tip *bănățean* epuizate).

Galeții se transportau întregi în așezare, unde aceștia erau decorticați și preparați în așa fel încât să se obțină suporturi din care să se confecționeze unelte. Caracterul debitajului este unul mixt, numărul de așchii fiind foarte apropiat de cel al lamelor.

Utilajele litice cioplite se reduc numeric în comparație cu cele observate la comunitățile grupului cultural Foeni din același sit. Din punct de vedere tipologic, elementul de continuitate este reprezentat de predominarea în cadrul uneltelor comunității Petrești a cuțitașului, utilaj folosit cu scopul de a tăia diverse materii/ale.

În ceea ce privește uneltele cu dublă funcționalitate, în acest caz s-au amenajat ambele margini a două piese, în moduri diferite, care să creeze două părți active diferite, fiind vorba despre *racloir-e – grattoir*.

III. 3. CULTURA TISZAPOLGÁR - 4709–4544 BC⁵⁴ – 4326-4235 BC⁵⁵

Cultura Tiszapolgár face parte din civilizațiile mari ale epocii eneolitice⁵⁶, fiind cultura specifică eneoliticului timpuriu⁵⁷. Geneza acestei culturi este urmarea unui proces de sinteză, dar în același timp și a unor legături economice și culturale puternice între diferitele civilizații ale neoliticului târziu din spațiul în care se va dezvolta această cultură, fiecare dintre ele

---

⁵² Drașovean 2005, p. 13.

⁵³ Luca 2001, p. 144-145; Lazarovici-Lazarovici 2007; Gligor 2007, p. 1-28; Gligor 2009a; Gligor 2009b, p. 235-244; Gligor 2014, p. 91-106.

⁵⁴ Fază nesositată pe teritoriul țării noastre, Diaconescu 2009.

⁵⁵ Diaconescu 2013, p. 48.

⁵⁶ Iercoșan 2002, p. 9.

⁵⁷ Lazarovici, Lazarovici 2007, p. 248-249.

aducându-și un aport substanțial⁵⁸. Fenomenul se manifestă prin renunțarea la pictarea ceramicii, părăsirea *tell*-urilor și formarea de așezări mici în apropiere, separarea necropolelor de așezări, ocupația predominantă devenind creșterea animalelor, intensificarea vânătorii și apariția și dezvoltarea metalurgiei cuprului⁵⁹.

Ansamblul litic cioplit aparținând comunității Tiszapolgár din situl de la Jipiș

Piesele descoperite la *Jipiș* relevă materii prime foarte diverse, rocile de foarte bună calitate regăsindu-se în număr mic și fiind de proveniență nelocală. Dintre acestea amintim silexul balcanic, obsidianul și menilitul, din 6 piese realizate din astfel de roci, 3 fiind folosite ca unelte - cuțitașe.

Din punct de vedere tehnic, debitajul este mixt, fără aspect standardizat și fără suporturi care să indice decorticarea primară, aceasta realizându-se probabil în momentul aprovizionării cu roci.

În rândul uneltelor predomină cuțitașele și *grattoir*-ele, dar au mai fost descoperite 3 inserții de seceră, 2 vârfuri de săgeată, 2 percutoare, 2 lustruitoare și o unealtă cu dublă funcționalitate.

Dimensiunile și greutatea mici ale vârfurilor de săgeată și tijele subțiri ale săgeților, indicate de diametrul redus (0,5 cm) al orificiului de înmănușare a unui vârf de săgeată din corn descoperit la *Jipiș*, par a indica utilizarea unor arcuri ușoare, de dimensiuni mici (posibil compozite), aspect specific comunităților cu grad ridicat de mobilitate⁶⁰.

Industria litică cioplită aparținând comunității Tiszapolgár din situl de la Șoimuș - Lângă Sat⁶¹

Ansamblul litic cioplit aparținând comunității Tiszapolgár de la Șoimuș – *Lângă Sat* (locuire compactă, stabilă) este alcătuit, în mare măsură, din roci de proveniență locală, situl respectiv aflându-se la o distanță de cca. 7 km față de sursa unitară de materii prime litice de la Herepeia – Chergheș-Cârjiți – Valea Roatei.

Debitajul care s-a aplicat acestor roci a fost unul laminar, existând și o componentă așchială. Facilitatea cu care se ajungea la sursele locale litice a avut ca urmare transportarea rocilor în așezare și decorticarea lor aici, dovadă stând numărul mai însemnat de suporturi din prima fază tehnologică a procesului de cioplire și numeroasele nuclee din aceleași materii prime.

---

⁵⁸ Diaconescu 2009, p. 76.

⁵⁹ Iercoșan 2002, p. 164.

⁶⁰ Barbu *et al.* 2018.

⁶¹ Barbu 2013, p. 75-96.

Rocile numite nelocale se regăsesc într-un număr mic, iar dintre acestea menilitul a fost foarte apreciat, fiind depozitat și păstrat în diverse stadii de prelucrare.

Din punct de vedere tipologic, predomină uneltele de tip inserții de seceră, iar dintre acestea inserțiile cu SiO₂ depus oblic bifacial. Folosirea cu precădere a tipului de seceră din piatră cioplită cu elementele înmănușate oblic pe planul suportului se datorează eficienței și productivității muncii prestate cu această unealtă, cum demonstrează studiul de caz realizat prin prisma arheologiei experimentale.

Ansamblul litic cioplit aparținând culturilor Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr din necropola de la Pecica – Est

În ceea ce privește piesele litice cioplite descoperite în mormintele necropolei de la Pecica – Est, aparținând comunităților Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr, materiile prime din care acestea au fost confecționate nu sunt de proveniență locală, zonele cu astfel de zăcămintele fiind greu accesibile din punctul de vedere al distanței față de zona Pecica. Acestea sunt reprezentate de roci de foarte bună calitate (silex volhynian, obsidian, silex balcanic, menilit).

Din punct de vedere tehnologic, ansamblul litic cioplit discutat este unul standardizat, debitajul fiind, aproape în totalitate, laminar; acest fapt datorându-se, cel mai probabil, contextelor funerare în care piesele au fost descoperite.

În morminte au fost descoperite, făcând parte din inventarul funerar, pumnale de mai multe tipuri, reprezentate de lame lungi, retușate sau nu, vârfuri de săgeată, cuțite și cuțitașe, *perçoir*-e, 1 cuțit- *perçoir*, 1 *grattoir* și 3 nuclee laminare.

Despre diferitele asocieri de piese litice cioplite observate în morminte vom putea discuta după rezultatele analizelor antropologice, care să indice în ce fel aceste tipuri de materiale au marcat ritualul funerar al necropolei de la Pecica – Est.

III. 4. GRUPUL CULTURAL DECEA MUREȘULUI – 4237 BC⁶²

Grupul cultural Decea Mureșului face parte din primul val de deplasări spre vest și sud-vest ale populațiilor stepice. Aceste mișcări de populații au putut fi urmărite și cercetate prin înmormântările plane izolate⁶³. În țara noastră, prima descoperire de acest fel a reprezentat-o cercetarea necropolei plane de înhumație de la Decea (com. Mirăslău, jud. Alba, Marosdecse), cercetare prilejuită de deschiderea unei cariere de pietriș în anul 1912. Cu această ocazie au fost descoperite 19 morminte. Alte descoperiri de acest tip pe valea

---

⁶² Govedarica 2004, 72-73, Abb. 9.

⁶³ Gligor 2014, p. 142.

Mureșului sunt următoarele: Decea, Csongrád (Ungaria), Aiud-Microraion III, Mirăslău, Cetea, Șard, Ocna Sibiului, Meșcreac⁶⁴, Șeușa-Gorgan⁶⁵.

Ansamblul litic cioplit aparținând grupului cultural Decea Mureșului din necropola de la Decea⁶⁶

Cele 8 piese litice cioplite descoperite în mormintele necropolei de la Decea indică un nivel ridicat de standardizare a debitajului.

Materia primă predominantă este silexul volhynian.

Absența materiilor prime locale pare a indica faptul că această comunitate de la Decea nu se stabilise de mult timp în zonă și că înmormântările (relativ puțin numeroase) s-au făcut într-un interval restrâns de timp.

În morminte au fost descoperite, făcând parte din inventarul funerar, pumnale de mai multe tipuri, reprezentate de lame lungi, retușate sau nu, cuțite și 1 *grattoir*.

Observăm existența a două necropole cu morminte de înhumație, aflate la același orizont cronologic, dar aparținând unor comunități diferite. Artefactele litice cioplite care fac parte din inventarele funerare au fost confecționate din aceleași materii prime.

Ansamblul litic cioplit aparținând comunității Decea Mureșului din situl de la Șeușa – Gorgan⁶⁷

Materiile prime aparținând comunității Decea Mureșului de la Șeușa – Gorgan sunt diverse, deși eșantionul de piese este scăzut numeric și sunt inferioare din punct de vedere calitativ, jumătate dintre acestea fiind reprezentate de gresii, argilite, cuarțite, *chaille*-uri.

Din punct de vedere tehnologic, debitajul este nestandardizat, deși preponderent laminar, suporturile respective fiind fragmentare, semn că cioplirea s-a realizat doar la nevoie și s-au folosit efectiv produsele în stare brută (cu excepția a două cuțitașe retușate).

III. 5. ORIZONTUL CERAMICII CU TOARTE PASTILATE – 4350 – 3800 BC⁶⁸

Considerat în ansamblu, Orizontul comunităților ceramicii cu toarte pastilate se înscrie în manifestările de tip Herculane, care suprapune, în spațiul intracarpatic, Banat și Oltenia, manifestările târzii ale culturilor Petrești, Sălcuța IIc-III-IV, Tiszapolgár, Decea Mureșului, Bodrogkeresztúr, fiind suprapus, la rândul său, de manifestările de tip Cernavodă I, Renie II, Cernavodă III. În spațiul intracarpatic, înregistrăm aceste apariții începând cu manifestările

---

⁶⁴ Luca 1999, p. 5-33.

⁶⁵ Ciută, Gligor 2001.

⁶⁶ Dorim să mulțumim încă o dată pentru accesul la studierea acestor piese domnului Gheorghe Lazarovici, domnului Felix Marcu și doamnei Luminița Săsărman.

⁶⁷ Materialele litice cioplite care fac obiectul prezentului studiu au fost publicate de autoare, în colaborare cu Dr. Marius-Mihai Ciută (Barbu, Ciută 2017a, p. 155-188).

⁶⁸ Gligor 2014, p. 188.

târzii Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr timpurii și care persistă după încheierea culturii Bodrogkeresztúr⁶⁹.

Ansamblul litic cioplit aparținând Orizontului ceramicii cu toarte pastilate de la Pecica - Șanțul Mare

În ceea ce privește ansamblul litic cioplit descoperit în nivelul inferior aparținând Orizontului ceramicii cu toarte pastilate din situl de la Pecica – Șanțul Mare, predominant este obsidianul (50%), rocă de calitate superioară, pretabilă confecționării unor utilaje tăioase. Este și motivul pentru care din această rocă s-au realizat unelte precum cuțitașe, trapeze, dar și *grattoir*-e.

Analiza tehnologică a pieselor litice cioplite în discuție a indicat absența debitajului primar (decorticării primare), prin prezența foarte scăzută a suporturilor corticale și a nucleelor, din debitajul de început fiind identificate doar suporturi parțial corticale. Prezența unui singur nucleu (epuizat) sugerează o cioplire care, în cea mai mare parte, nu s-a realizat în așezare, multe dintre piese (mai ales cele confecționate din obsidian, silex balcanic și silex vollhynian) survenind, cel mai probabil, în urma relațiilor de schimb interregionale ale epocii, sub forma pieselor semi-finite și/sau finite.

În ceea ce privește uneltele de tip piese denticulate, cu urme de lustru pe partea activă, putem doar reaminti cantitatea însemnată în care acestea au fost descoperite, dar ne este imposibilă pronunțarea (cel puțin momentan⁷⁰) cu privire la o activitate anume în care au fost utilizate. Mai mult, este foarte posibil ca aceste piese să nu aparțină nivelului inferior de la Pecica – Șanțul Mare, ci să provină din nivelurile epocii bronzului⁷¹.

III. 6. CULTURA COȚOFENI – 3500⁷² – 2780-2580 BC⁷³

Cultura Coțofeni reprezintă o componentă importantă a proceselor care au marcat finalul perioadei eneolitice, contribuind la nașterea civilizației epocii bronzului în spațiul transilvănean⁷⁴.

În 1976 apare monografia culturii Coțofeni, în care P. Roman, bazându-se în principal pe secvența stratigrafică din *Peștera Hoșilor* de la Băile Herculane, realizează periodizarea

---

⁶⁹ Gligor 2014, p. 186, Fig. 11.

⁷⁰ Dorim, în viitor, realizarea unui studiu bazat pe experimente arheologice de specialitate, în care vom testa eficacitatea unor astfel de unelte la recoltat cereale, dar și la tăiat lemn.

⁷¹ Afirmăm acest lucru având în vedere singularitatea tipologică în epoca studiată și afirmația lui Al. Păunescu, conform căreia aceste piese *sunt descoperite mai ales în așezările atribuite epocii bronzului și erau folosite ca veritabile fierăstraie, iar cele poartă pe latura denticulată urme de lustru se întrebunțau ca piese componente pentru seceri* (Păunescu 1970).

⁷² Băjenaru 1998, p. 6.

⁷³ Ciugudean 2000, p. 55.

⁷⁴ Ciugudean 2000, p. 5.

culturii, pe trei faze principale (I-III), fiecare cu mai multe subfaze⁷⁵. Faza III este cel mai bine documentată, atât pe teritoriul Transilvaniei, cât și al Banatului, ea reprezentând faza de maximă expansiune geografică a culturii⁷⁶. În faza III, cultura Coțofeni din Transilvania cunoaște o adevărată explozie, un mare salt calitativ. Se constată o regionalizare determinată, probabil, de existența unor centre de producție care, pe de o parte, unifică formele esențiale de exprimare, iar pe de altă parte, fragmentează arealul din Transilvania în mai multe microzone: Deva, Sebeș, Aiud, Mediaș, Târgu Mureș, Cluj-Napoca⁷⁷.

Industria litică cioplită aparținând comunităților Coțofeni din situl de la Șeușa – *Gorgan*⁷⁸

Așezarea aparținând comunităților Coțofeni de la Șeușa – *Gorgan* prezintă două etape de locuire, una stabilă, iar cealaltă sezonieră, cu caracteristici specifice, în ceea ce privește abordarea activității de a ciopli piatra, pentru a confecționa uneltele necesare.

Materiile prime (jaspuri și silexuri) care predomină în ambele ansambluri litice cioplite nu diferă foarte mult, pentru cele două faze de locuire. Având în vedere că acestea au fost descoperite într-un număr însemnat, în raport cu alte tipuri de roci și că zăcăminte de silexuri și jaspuri sunt semnalate în câteva zone din apropierea sitului, este foarte posibil ca zonele de procurare a acestor roci să fie locale.

Tehnologia pieselor litice cioplite, descoperite în cadrul celor două faze de locuire, relevă un debitaj mixt, nestandardizat, realizat probabil în locurile de procurare a rocilor, cu unelte care erau transportate în așezare, pentru a fi păstrate. Este vorba despre un *chasse-lame* din corn de cerb descoperit în cadrul fazei stabile, cu ajutorul căruia se efectua debitajul prin percuția indirectă.

În faza sezonieră de locuire Coțofeni a fost descoperit un percutor dublu din cuarțit, cu urme accentuate de uzură, prezența sa și absența nucleelor, într-o așezare cu statut sezonier, indicând păstrarea și transportarea sa oricând comunitatea se deplasa, pentru expediții care vizau aprovizionarea cu roci.

Din punct de vedere tipologic, principala deosebire între cele două ansambluri litice cioplite este reprezentată de tipul de unealtă care predomină în cadrul utilajelor identificate. În cadrul locuirii stabile Coțofeni, dominante sunt inserțiile de seceră, care indică practicarea

---

⁷⁵ Roman 1976, p. 35-49.

⁷⁶ Ciugudean 2000, p. 49.

⁷⁷ Roman 1976, p. 45.

⁷⁸ Materialele litice cioplite care fac obiectul prezentului studiu au fost publicate de autoare, în colaborare cu Dr. Marius-Mihai Ciută (Barbu, Ciută 2017a, p. 155-188), (Barbu, Ciută 2017b, p. 221-232).

agriculturii. Pentru faza sezonieră de locuire au fost identificate mai multe cuțitașe, folosite în activitățile de tăiat diverse materii/ale.

Dorim să amintim și identificarea unui atelier de confecționat unelte în cadrul locuirii stabile aparținând comunităților Coțofeni, din situl de la Șeușa – *Gorgan*, fiind vorba despre complexul L₅, în care se confecționau unelte de mai multe tipuri (inserții de seceră, podoabe, arme, străpungătoare) și din mai multe materii prime (piatră, MDA). De asemenea, tot în L₅ se păstrau uneltele cu ajutorul cărora se fabricau utilajele și obiectele menționate: *chasse-lame* și un *perçoir*.

Industria litică cioplită aparținând comunităților Coțofeni din situl de la Șoimuș - *Lângă Sat*⁷⁹

Așezarea aparținând comunităților Coțofeni de la Șoimuș - *Lângă Sat* prezintă caracteristicile unei locuiri de terasă, de pe malul drept al râului Mureș, care, ca și punct geografic, se află în apropierea zonelor unde sunt semnalate zăcăminte de materii prime (jasp, silex), care puteau fi folosite pentru aprovizionarea cu roci, necesare confecționării de unelte, surse amintite și mai sus.

O materie primă des întâlnită, în cantități destul de mari, în așezările Coțofeni, este cuarțitul.

Analiza tehnologică a relevat un debitaj nestandardizat, produsele ciopririi fiind în cea mai mare parte reprezentate de deșeuri. Prezența, în număr ridicat, a suporturilor ultimei faze a ciopririi, cât și a celor 3 nuclee, dintre care două epuizate, indică faptul că o parte însemnată a debitajului s-a realizat în așezare. De asemenea, cantitatea redusă de suporturi corticale indică o decorticare primară efectuată, cel mai probabil, în locul de colectare a materiilor prime.

În urma analizei tipologice, au putut fi identificate doar 5 utilaje, gama de suporturi cu marginile tăioase fiind bogat reprezentată.

IV. MATERII PRIME LITICE. ZONE DE PROCURARE

Utilizarea programului Winbasp, pentru realizarea analizelor de corespondență, între piese, respectiv unelte și materiile prime litice din care acestea au fost fabricate, a făcut posibilă reliefaarea unor relații și grupări care nu ar fi fost posibile în alte modalități.

---

⁷⁹ Barbu, Marc 2013, p. 41-56.

Astfel, în urma realizării analizelor de corespondență asupra tuturor pieselor litice cioplite din prezenta lucrare (1965 exemplare) și a materiilor prime din care acestea au fost confecționate, s-au format mai multe cluster:

- clusterul rebuturilor din materii prime ca și calcarul bioclastic silicifiat, jasp, silex, jasp de Brad, gresie silicioasă, silex de Herepeia, cuarțit, calcar silicifiat, cuarț și argilit, folosite de toate comunitățile eneolitice studiate, într-o măsură mai mică sau mai mare;
- clusterul rebuturilor din obsidian, care se detașază de clusterul inițial. Astfel de piese sunt întâlnite la comunitățile grupului cultural Foeni, culturii Petrești, culturii Tiszapolgár și Orizontului ceramicii cu toarte pastilate;
- clusterul uneltelor din menilit și silex de tip *bănățean* folosite de purtătorii grupului cultural Foeni, culturii Petrești, culturii Tiszapolgár și grupului cultural Decea Mureșului;
- clusterul uneltelor din opal și radiolarit aparținând grupului cultural Foeni și culturii Tiszapolgár;
- clusterul uneltelor din calcar micritic bioclastic folosite de comunitățile grupului cultural Foeni, culturii Tiszapolgár, grupului cultural Decea Mureșului și culturii Coțofeni;
- clusterul uneltelor din silex balcanic utilizate de purtătorii grupului cultural Foeni, culturii Tiszapolgár și Orizontului ceramicii cu toarte pastilate;
- clusterul armelor, confecționate din silex volhynian aparținând culturii Tiszapolgár și grupului cultural Decea Mureșului.

În urma utilizării analizelor de corespondență realizate între diversele tipuri de unelte (689 exemplare) și materiile prime litice din care acestea au fost confecționate, s-au format următoarele grupări:

- clusterul uneltelor uzuale (cuțitașe, *grattoir*-e, inserții de seceră, *racloir*-e) și al armelor de tipul vârfurilor de săgeată și al trapezelor, realizate din calcar bioclastic silicifiat, silex de tip *bănățean*, silex, jasp, calcar micritic bioclastic, obsidian, argilit, opal, gresie silicioasă, folosite de comunitățile grupului cultural Foeni, culturii Petrești, culturii Tiszapolgár, grupului cultural Decea Mureșului și culturii Coțofeni;
- clusterul uneltelor cu dublă funcționalitate realizate din silex balcanic, folosite de purtătorii grupului cultural Foeni și culturii Tiszapolgár;
- clusterul uneltelor din cuarțit, utilizate de populațiile grupului cultural Decea Mureșului și Orizontului ceramicii cu toarte pastilate;
- clusterul pumnalelor din silex volhynian descoperite în contextele funerare aparținând purtătorilor culturii Tiszapolgár și grupului cultural Decea Mureșului;
- clusterul pieselor denticulate din menilit.

V. CONCLUZII

În linii generale, concluziile au la bază similitudinile și diferențele între diferitele comunități eneolitice care au locuit arealul Bazinului Mureșului Mijlociu și Inferior.

Diferențele sunt indicate de folosirea materiilor prime litice locale, alegerea zonelor de locuit fiind condiționată în fapt și de apropierea de surse cu zăcăminte de roci, care să asigure necesarul pentru confecționarea uneltelor și armelor. Principalele surse de aprovizionare au fost Munții Trascău, zona Sebeșului, zona Munților Poiana Ruscă.

Materiile prime litice nelocale, reduse numeric *per* ansamblu, au survenit pe calea schimburilor interculturale/interregionale. Roci ca silexul balcanic, obsidianul sau menilitul au fost folosite de aproape toate comunitățile eneolitice studiate, reactivarea/reutilizarea uneltelor confecționate din aceste tipuri de materii prime relevând valoarea utilajelor de calitate superioară.

În ceea ce privește silexul volhynian descoperit în cele două contexte funerare – Decea și Pecica – *Est* – este posibil ca această materie primă, de o calitate remarcabilă, să fi fost procurată de membrii respectivelor comunități din zona de proveniență, special pentru confecționarea armelor. Prezența în necropole a pumnalelor realizate din acest tip de rocă este o trăsătură specifică orizontului cronologic Tiszapolgár – Bodrogkeresztúr – Decea Mureșului.

Statutul așezărilor umane influențează tipul de economie adoptată de comunitățile respective într-un anumit timp și spațiu, așezările sezoniere fiind axate pe procurarea hranei prin vânat și cules, iar în cadrul așezărilor stabile practicându-se agricultura, dar și domesticirea animalelor.

Anexa 1

Anexa 2

Abrevieri

AMP	- Acta Musei Porolissensis. Zalău
AnB	- Analele Banatului. Timișoara
Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archeologico Academiae Scientiarum Hungaricae.

	Budapest
Apulum	- Acta Musei Apulensis. Alba Iulia
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia
BAM	- Brukenthal Acta Musei. Sibiu
CCA	- Cronica Cercetărilor Arheologice din România. București
JAM	- Jósa András Múzeum Évkönyve
Sargetia	- Acta Musei Devensis. Deva
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istorie veche și arheologie. București
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Chișinău

Bibliografie selectivă

- Andreeva *et al.* 2014 P. Andreeva, E. Stefanova, M. Gurova, *Chert raw materials and artefacts from NE Bulgaria: A combined petrographic and LA-ICP-MS study*, în *Journal of Lithic Studies*, vol.1, nr. 2, School of History, Classics and Archaeology, University of Edinburg, 2014, p. 25-45.
- Barbu 2013 M.-M. Barbu, *Industria litică cioplită din aşezarea eneolitică de la Şoimuş 2 - Lângă sat (L'industrie lithique taillée d'habitat énéolithique de Şoimuş 2 - Lângă sat)*, în *Tyragetia. Arheologie, Istorie Antică, Serie Nouă*, VII (XXII), Nr. 1, 2013, p. 75-98.
- Barbu 2016 M.-M. Barbu, *Două seceri eneolitice din piatră cioplită descoperite la Şoimuş – Lângă Sat, jud. Hunedoara*, în *AMP, XXXVIII, Arheologie – Restaurare – Conservare*, 2016, p. 93-103.
- Barbu, Barbu 2014 M.-Gh. Barbu, M.-M. Barbu, *Arheologie experimentală. Confecționarea și utilizarea grattoir-ului în preistorie*, în *ArheoVest*, II2, In Honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinaritate în Arheologie, Szeged, 2014, p. 497-511.
- Barbu, Barbu 2016 M.-M. Barbu, M.-Gh. Barbu, *Date experimentale privind*

- utilizarea secerilor preistorice din piatră cioplită, în ArheoVest, IV2, In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie, Szeged, 2016, p. 537-550.*
- Barbu, Ciută 2017a M.-M. Barbu, M.-M. Ciută, *Industria litică cioplită eneolitică de la Șeușa - Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba), în Apulum, LIV, 2017, p. 155-188.*
- Barbu, Ciută 2017b M.-M. Barbu, M.-M. Ciută, *Despre un atelier de confecționat unelte aparținând locuirii Coțofeni de la Șeușa-Gorgan (jud. Alba), în ArheoVest, V1, In Honorem Doina Benea, Interdisciplinaritate în Arheologie, Szeged, 2017, p. 221-232.*
- Barbu, Gligor 2018 M. M. Barbu, M. Gligor, *Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia – „Lumea Nouă” (jud. Alba) (I), în Apulum, LV, 2018, p. 23-56.*
- Barbu, Gligor 2019 M. M. Barbu, M. Gligor, *Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia – „Lumea Nouă” (jud. Alba) (II), în Apulum, LVI, 2019, p. 45-66.*
- Barbu, Gligor 2021 M. M. Barbu, M. Gligor, *Industria litică cioplită aparținând culturii Petrești din situl de la Alba Iulia – „Lumea Nouă” (jud. Alba) (II), în curs de apariție.*
- Barbu, Marc 2013 M.-M. Barbu, A. Marc, *Considerații asupra locuirii Coțofeni de la Șoimuș-Lângă sat, cu privire specială asupra industriei litice cioplite, în Sargetia, Serie Nouă, IV, 2013, p. 41-56.*
- Barbu, Barbu, Bărbat 2022 M.-Gh. Barbu, M.-M. Barbu, I. Al. Bărbat, *Eneolithic archers from Southeastern Europe through the eyes of experimental archaeology, în curs de apariție.*
- Barbu et al. 2018 M.-M. Barbu, M.-Gh. Barbu, I. A. Bărbat, *Un complex eneolitic descoperit în localitatea Rapoltu Mare, jud. Hunedoara. Studiu preliminar, în ArheoVest, VI1, In Memoriam Marian Gumă, Interdisciplinaritate în Arheologie, Szeged, 2018, p. 169-189.*
- Băjenaru 1998 Radu Băjenaru, *Discuții privind cronologia absolută a culturii Glina, în SCIIVA, 49, 1, 1998, p. 3-22.*
- Bălțean et al. 2008 I. C. Bălțean, M. Gligor, C. G. Tămaș, E. Săsăran, *Industria litică cioplită a grupului cultural Foeni de la Alba Iulia – Lumea Nouă. Comportament tehnic, morfologie, preferințe, în AnB, S.*

- N., XVI, 2008, p. 11-29.
- Biagi, Voytek 2006 P. Biagi, B. Voytek, *Excavations at Peștera Ungurească (Caprelor) (Cheile Turzii, Petreștii de Jos, Transylvania) 2003-2004: A preliminary report on the chipped stone assemblages from the Chalcolithic Toarte pastilate (Bodrogkeresztúr) layers*, în AnB, S.N., Arheologie – Istorie, XIV, 1, 2006, p. 177-202.
- Boroneanț, Bonsall, Sava 2020 A. Boroneanț, C. Bonsall, V. Sava, *Obsidianul din vestul României*, în curs de apariție.
- Cârciumaru 1996 M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica*, Ed. Glasul Bucovinei Helios, Iași, 1996.
- Ciugudean 2000 H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: Cultura Coțofeni*, Timișoara, 2000.
- Ciută 2009 B. Ciută, *Cultivarea plantelor în pre-și protoistoria Bazinului Intracarpatic din România*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2009.
- Ciută, Gligor 2001 M.-M. Ciută, A. Gligor, *Seușa, com. Ciugud, jud. Alba. Punct: Gorgan*, în CCA, campania 2000, Suceava, 2001, p. 242-243.
- Crandell 2005 O. Crandell, *Macroscopic analysis and characterisation of chert for provenance purposes*, în Sargetia, XXXIII, Deva, 2005, p. 137-165.
- Crandell 2012 O. Crandell, *Lithic sources available to prehistoric populations in the Banat region, Romania*, în Interdisciplinarity research in Archaeologie, Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10-11 June 2011, Iași, Romania, (Ed. by V. Cotiugă and Șt. Caliniuc, 2012, p. 69-78.
- Crandell 2013 O. Crandell, *The provenance of Neolithic and Chalcolithic stone tools from sites in Teleorman county, Romania*, În: Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 5, 2013, p. 125-142.
- Crandell, Popa 2015 O. N. Crandell, C. I. Popa, *The chert quarrying and processing industry at the Piatra Tomii site, Romania*, în Journal of Lithic Studies, vol. 2, nr. 1, School of History, Classics and Archaeology, University of Edinburg, 2015, p. 45-63.

- Diaconescu 2009 D. Diaconescu, *Cultura Tiszapolgár în România*, Sibiu, 2009.
- Diaconescu 2013 D. Diaconescu, *The re-evaluation of some archaeological items discovered in Câlnic (Albacounty)*, în BAM, VIII 1, 2013, p. 29-56.
- Drașovean 1993 F. Drașovean, *Cultura Petrești în Banat*, în Studii de Istorie a Banatului, XVI, (1992), Timișoara, 1993, p. 1-44.
- Drașovean 2003 F. Drașovean, *Transilvania și Banatul în neoliticul târziu. O contribuție la originile culturii Petrești*, în Apulum, XL, 2003, p. 39-58.
- Drașovean 2004 Fl. Drașovean, *Transylvania and the Banat in the late Neolithic. The origins of the Petrești culture*, în Antaeus, 27, 2004, p. 27-36.
- Drașovean 2005 F. Drașovean, *Zona Thessalo-macedoneană și Dunărea mijlocie la sfârșitul mileniului al VI-lea și începutul mileniului al V-lea d. Chr.*, în Apulum, XLII, 2005, p. 11-27.
- Drașovean 2013a F. Drașovean, *Despre unele sincronisme de la sfârșitul neoliticului târziu și începutul eneoliticului timpuriu din Banat și Transilvania. O abordare bayesiană a unor date absolute publicate de curând și republicate recent*, în AnB, S. N., XXI, 2013, p. 11-34.
- Dumitrescu 1954 H. Dumitrescu, *Unelte de producție – Capitolul IV*, în Hăbășești. Monografie arheologică, 1954, p. 224-0273.
- Glascock et al. 2016 M. D. Glascock, A. W. Barker, S. Băcucț Crișan, F. Drașovean, M. Gligor, D. Negrei, *Sourcing Obsidian Artifacts from Archaeological Sites in Central and Western Romania by X-ray Fluorescence*, în AnB, SN, XXIV, 2016, p. 75-86.
- Glascock et al. 2017 M. D. Glascock, A. W. Barker, I. A. Bărbat, B. Bobîna, Fl. Drașovean, C. Virag, *Sourcing obsidian artifacts from archaeological sites in Central and Northwestern Romania by x-ray fluorescence*, În: Ephemeris Napocensis, XXVII, Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române, Xluj-Napoca, 2017, p. 175-187.
- Gligor 2014 A. Gligor, *Interferențe culturale la sfârșitul eneoliticului din Bazinul mijlociu al Mureșului în lumina cercetărilor de la*

- Ampoița-La Pietri și Șeușa-Gorgan (jud. Alba)*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2014.
- Gligor 2000 M. Gligor, *Relația cadru geografic – habitat. Așezările aparținând culturii Petrești din Bazinul Mureșului mijlociu*, în *Apulum*, XXXVII, p. 1-17.
- Gligor 2007 M. Gligor, *Cercetări arheologice preventive la Alba Iulia-Lumea Nouă. O descoperire aparținând grupului Foeni*, în *Apulum*, XLIV, 2007, p. 1-28.
- Gligor 2009a M. Gligor, *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia – Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*, Cluj-Napoca, 2009.
- Gligor 2009b M. Gligor, *Contributions to the absolute chronology of the Neolithic and Chalcolithic of Transylvania*, în *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu*. Ed. V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi, Iași, 2009, p. 235-244.
- Gligor 2014 M. Gligor, *Începuturile eneoliticului timpuriu în Transilvania: O abordare bayesiană*, în *AnB*, XXII, 2014, p. 91-106.
- Govedarica 2004 B. Govedarica, *Zepterträger – Herrscher der Steppen. Die frühen Ockergräber des älteren Äneolithikums im karpatenbalkanischen Gebiet und im Steppenraum Südost- und Osteuropas*, Mainz am Rhein, 2004.
- Grigore, Ianoș 1987 M. Grigore, I. Ianoș, *Munții Poiana Ruscă*, în *Geografia României*, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei, 1987, p. 421-426.
- Gurova 2005 M. Gurova, *Élèments de faucilles néolithiques en silex de la Bulgarie: Évidence et contexte*, în *Archaeologia Bulgarica*, IX, 1, 2005, P. 1-14.
- Gurova 2012b M. Gurova, *'Balkan Flint' – fiction and/or trajectory to Neolithization: Evidence from Bulgaria*, în *Bulgarian e-Journal of Archaeology*, 1, 2012, p. 15-47.
- Gurova 2016 M. Gurova, *Prehistoric sickles in the collection of the National Museum of Archaeology in Sofia*, în K. Bacvarov and R. Gleser (Eds.), *Southeast Europe and Anatolia in prehistory*, Bonn, 2016, p. 159-165.
- Iercoșan 2002 N. Iercoșan, *Cultura Tiszapolgar în vestul României*, Cluj-

- Napoca, 2002.
- Kozłowski 1971 J. K. Kozłowski (Ed.), *Etudes su les industries lithiques en pierre taillée du Néo-Enéolithique*, Krakow, 1971.
- Kozłowski, Kozłowski 1987 J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski (Eds.), *Chipped stone industries of the Early farming cultures in Europe*, Archaeologia Interregionalis 240, Warszawa-Krakow, 1987.
- Lazarovici, Lazarovici 2007 C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. (II) Epoca cuprului*, Iași, 2007.
- Luca 1999 S. A. Luca, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – Cultura Bodrogkeresztúr*, BMA, Ed. Altip, Alba Iulia, 1999.
- Luca 2001 S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș - Luncă. I. Campaniile anilor 1992-1995*, București, 2001.
- Mac, Josan 1987 I. Mac, N. Josan, *Dealurile Târnavei Mici*, în Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei, 1987, p. 566-578.
- Mac et al. 1987 I. Mac, P. D. Idu, A. Maier, N. Ciangă, V. Sorocovski, *Câmpia Transilvaniei*, în Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei, 1987, p. 541-547.
- Macarovici 1968 N. Macarovici, *Geologia Cuaternarului*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1968.
- Niță, Ilie 2013 L. Niță, A. Ilie, *The lithic collection from the Chalcolithic tell of Geangoești (Dâmbovița County)*, În: Studii de Preistorie, 10, Asociația Română de Preistorie, București, 2013, p. 119-130.
- Niță, Ștefan 2011 L. Niță, C. E. Ștefan, *Considerații privind materialul litic din așezarea de la Cunești- "Măgura Cuneștilor" (jud. Călărași)*, în SCIVA, tomul 62, nr. 3-4, București, 2011, p. 195-207.
- Niță et al. 2015 L. Niță, C. E. Ștefan, M. Dimache, T. Hilă, R. Petcu, *Considerații privind industria litică de la Șoimuș 'La Avicola (Ferma 2)' , jud. Hunedoara*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie 7, 2015, p. 97-116.
- Păunescu 1970 Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970.

- Posea 1997 G. Posea, *Câmpia de Vest a României*, Ed. Fundației „România de Măine”, București, 1997.
- Roman 1976 P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976.
- Roska 1928 M. Roska, *Stațiunea neolitică de la Turdaș*, în PMJH, Deva, 3-4, 1928, p. 14-38.
- Roska 1941 M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Kolozsvár, 1941.
- Savu 1987 A. Savu, *Munții Apuseni, Caracterizare generală*, în Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei, 1987, p. 430-434.
- Starnini 1994 E. Starnini, *Typological and technological analysis of the Kőrös Culture stone assemblages of Méhtelek-Nódas and Tiszacsege (North-East Hungary). A preliminary report*, în JAM, XXXVI, 1994, p. 101-110.
- Starnini 1996 E. Starnini, *The stone assemblage from Bicske-Galagonyas and its connections with the Vinca Culture*, în *The Vinca Culture, its role and cultural connections*, International Symposium on the Vinca Culture its role and cultural connections, Timișoara, Romania, october, 1995, Timișoara, 1996, p. 93-104.
- Stroia, Raboca 1987 M. Stroia, N. Raboca, *Podișul Secașelor*, în Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei, 1987, p. 590-594.
- Tufescu 1974 V. Tufescu, *România. Natură, om, economie*, Ed. Științifică, București, 1974.
- Țurcanu 2009 S. Țurcanu, *Industria litică cioplită din neoliticul Moldovei*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- Vornicu 2014 D-M. Vornicu, *Artefactele de silex, piatră cioplită și șlefuită*, în *Comunități cucuteniene din zona Târgu Frumos. Cercetări interdisciplinare în siturile Costești și Giurgești* (D. Boghian, S. C. Enea, S. Ignătescu, L. Bejenaru, S. M. Stanc), Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 38-51.
- Vornicu 2015 D-M. Vornicu, *Arheologia experimentală ca bază a metodei traseologice. Studiu de caz: utilizarea străpungătoarelor în preistorie*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria

Arheologie 7, 2015, p. 201-217.

Vornicu 2017

D-M. Vornicu, *The chipped stone assemblage from the early chalcolithic settlement at Isaiia – Balta Popii*, în MCA (serie nouă), XIII, 2017, p. 191–211.